

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-38>

УДК 330.133.3

Коханська Н.О.

Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. У статті розглянуто основні особливості використання порівняльного методичного підходу під час проведення судової товарознавчої експертизи. Розглянуто на практиці специфіку застосування принципу заміщення та принципу попиту і пропонування. Проаналізовано процес формування цін на первинному та вторинному ринку України. Розглянуто основні проблеми під час проведення належного (правильного) підбору подібних об'єктів та застосування коригувальних коефіцієнтів та поправок. Досліджено послідовність дій під час застосування даного методичного підходу при проведенні судової товарознавчої експертизи. Здійснено аналіз проведення коригування вартості за наявності специфічних умов поставки товару. Розглянуто особливості застосування та розрахунку знижки на торг. Наведено приклади практичного застосування певних прийомів, методів та процедур під час застосування порівняльного методичного підходу.

Ключові слова: ринкова вартість, судова товарознавча експертиза, порівняльний методичний підхід, подібний об'єкт.

Kokhanska Nadiia

Odesa Scientific-Research and Forensic Science Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

PECULIARITIES OF APPLICATION OF COMPARATIVE METHODOLOGICAL WHEN PERFORMING FORENSIC EXPERT EXAMINATION OF THE PRODUCT

Summary. The article deals with the main features of the use of the comparative methodological approach during forensic examination, paying attention to the theoretical and practical features of the application of this approach. The sequence of application of this methodological approach is investigated. In practice, the specifics of the application of the substitution principle, which takes into account the behavior of buyers in the market and the principle of supply and demand, reflecting the ratio of supply and demand for similar property. The process of pricing in the primary and secondary markets of Ukraine is analyzed. It is established that the basis of the price structure in the primary market is: cost of production, costs of transportation, storage and sale of products, as well as taxes, and in the secondary market, pricing is mainly influenced by the factors of supply and demand. The features of refurbished goods are identified as an intermediate between new and used equipment. The main problems of proper (correct) selection of such objects and application of correction coefficients and corrections are considered. It is established that the adjustment of the value of such property is carried out by adding or subtracting the sum of money by applying a coefficient (percentage) to the price of sale (offering) of the said property or by combining them. The sequence of actions during the application of this methodological approach in conducting forensic examination is investigated. A number of factors that influence the price of a product are analyzed, such as the product's market condition, the product characteristics of the research objects and similar (similar) objects, completeness, and conditions of delivery of the goods. The analysis of carrying out of adjustment of cost in the presence of specific conditions of delivery of the goods is carried out. The features of the application and calculation of the discount for the auction, which is a kind of indicator of the state of the market of similar (similar) property, are considered. The specific feature of determining the value of the property at the date of the offense was investigated (date in the past). Examples of practical application of certain techniques, methods and procedures in applying the comparative methodological approach are given.

Keywords: market value, forensic expert examination of the product, comparative methodological approach, similar object.

Постановка проблеми. Проведеним аналізом матеріалів, що надходять на дослідження за напрямом судової товарознавчої експертизи встановлено, що більша кількість об'єктів, щодо яких проводяться дослідження (більше 80%) представляють собою товари народного споживання, під час визначення вартості яких на практиці найбільш часто застосовується порівняльний методичний підхід. Не зважаючи на це, на сьогоднішній день відсутні методичні рекомендації, які б надали змогу експерту-товарознавцю провести визначення вартості таких товарів у повній відповідності до вимог чинних нормативних документів, які регламентують процес проведення оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії і практики застосування порівняльного методологічного підходу при оцінюванні майна досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковими діячами та практиками криміналістами. Зокрема дана тема була розкрита у роботах таких науковців, як В.В. Григор'єв, І.М. Островкін, Г.І. Мікерін, А.Г. Грязнова, С.І. Большаков, М.Є. Башкатова, В.П. Верестун тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведеним аналізом робіт вищезазначених вчених, встановлено, що вони представляють собою узагальнене викладення основних методологічних підходів, які використо-

вуються в оціночній діяльності. Що є однозначно цінним теоретичним підґрунтям, проте не розкриває усіх практичних аспектів застосування порівняльного методичного підходу, що виникають при проведенні судової товарознавчої експертизи.

Метою статті є розкриття питання застосування порівняльного методичного підходу у процесі здійснення судової товарознавчої експертизи, звертаючи увагу на теоретичні та практичні особливості застосування даного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1], діяльність судових експертів, пов'язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах і в порядку, передбачених Законом України «Про судову експертизу», з урахуванням особливостей, визначених цим Законом щодо методичного регулювання оцінки цього майна. Інші положення цього Закону не поширюються на судових експертів.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» [1], методичне регулювання оцінки майна здійснюється у відповідних нормативно-правових актах з оцінки майна: положеннях (національних стандартах) оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, методиках та інших нормативно-правових актах, які розробляються з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України. Нормативно-правові акти, які регулюють питання вартості (ціни) майна, не повинні суперечити положенням (національних стандартам) оцінки майна.

На сьогоднішній день існує 4 Національні стандарти оцінки майна, а саме: Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав», Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна», Національний стандарт № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів», Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». Проте, під час проведення судових товарознавчих експертиз за експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» судовими експертами використовується Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав».

Слід зазначити, що Методика визначення вартості майна [6], яка внесена до методик проведення судових експертиз та використовується судовими експертами під час проведення судових товарознавчих експертиз з визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів, є дещо морально застарілою та потребує оновлення.

Відповідно до Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав» (далі – Національний стандарт № 1), порівняльний методичний підхід передбачає аналіз цін продажу та пропонування подібного майна із врахуванням подальшого відповідного коригування відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки [2]. Під подібним майном розглядається майно, що за своїми характеристиками та (або) властивостями подібне до об'єкта оцін-

ки і має таку саму інвестиційну привабливість. Порівняльний підхід ґрунтується на врахуванні принципів заміщення та попиту і пропонування.

Принцип заміщення передбачає врахування поведінки покушців на ринку і визначається тим, що за придбання майна не сплачується сума, більша від мінімальної ціни майна такої ж корисності, яке продається на ринку – фактично, це принцип граничної корисності, що відображає певне співвідношення приросту корисності при інвестуванні у різні активи на одиницю інвестованого капіталу. На практиці цей принцип полягає у тому, що під час підбору подібних об'єктів перевага віддається найменшим ціновим пропозиціям за інших однакових умов (доставка, оплата тощо).

Принцип попиту і пропонування відображає співвідношення попиту та пропонування на подібне майно. Під час проведення оцінки, відповідно до даного принципу, експертом враховуються ринкові коливання цін на подібне майно та інші фактори, що можуть призвести до змін у співвідношенні попиту та пропонування на подібне майно. Прикладом факторів, що впливають на зміни у співвідношенні попиту і пропонування може бути коливання цін на продукти харчування в залежності від пори року, сезонні товари (парасольки від сонця, надувні матраци, рідини для омивання скла автомобілів, одяг та взуття, тощо), модні тенденції, соціально-економічний стан, епідеміологічна ситуація, навіть погодні умови.

На практиці експерт-товарознавець визначає як вартість нових товарів, так і таких, що перебували в експлуатації (для визначення розміру матеріальної шкоди, завданої внаслідок пошкодження, знищення, крадіжок майна, тощо), тому під час проведення дослідження слід враховувати особливості ціноутворення як на нові товари (первинний ринок) так і на товари, що перебували в експлуатації (вторинний ринок).

Відповідно до п. 49 Національного стандарту № 1 [2], основними елементами порівняння є характеристики подібного майна за місцем його розташування, фізичними та функціональними ознаками, умовами продажу тощо. Коригування вартості подібного майна здійснюється шляхом додавання або вирахування грошової суми із застосуванням коефіцієнта (відсотка) до ціни продажу (пропонування) зазначеного майна або шляхом їх комбінування.

Виходячи з викладеного, під час проведення товарознавчого дослідження з визначення вартості товарів народного споживання судовим експертом повинен бути врахований ряд факторів, які впливають на ціну виробу, серед яких можна виділити такі основні фактори:

- товарний стан об'єкту дослідження (об'єкт новий чи перебував в експлуатації);
- товарні характеристики об'єктів дослідження та подібних (аналогічних) об'єктів (об'єкти порівняння та об'єкти дослідження можуть відрізнятися за одним або декількома параметрами – потужність для електричного інструменту, об'єм вбудованої чи оперативної пам'яті для телефонів, планшетів, тощо);
- комплектність (наявність або відсутність комплектуючих мають суттєвий вплив на формування ціни, такими комплектуючими можуть

бути зарядний пристрій та навушники для мобільних телефонів, планшетів; шнури для підключення, пульти дистанційного керування для телевізійної техніки; джойстики для ігрових приставок; корзини, накладки від бризків на колеса, багажники для велосипедів, тощо);

– умови поставки товару (умови поставки Інкотермс – це міжнародні правила, що визнані державними органами, юридичними компаніями та комерсантами по всьому світу як трактування найбільш застосованих у міжнародній торгівлі термінів) та місце розташування об'єкта дослідження та об'єктів порівняння.

Враховуючи викладене, під час проведення дослідження судовим експертом на першому етапі визначається ринок, який підлягає дослідженню (первинний чи вторинний). Так, основу структури ціни на первинному ринку становлять: собівартість продукції (витрати на сировину та матеріали, витрати на оплату праці робочої сили, тощо), витрати на транспортування, збирання та реалізацію продукції, а також податки (акцизи, ввізне мито, податок на додану вартість тощо). Формування цін вторинного ринку відбувається, в основному, під впливом факторів попиту і пропонування.

Специфічними товарами, на які слід звернути увагу під час визначення вартості є товари із позначкою «refurbished» (відновлений товар), що є проміжною ланкою між новою технікою та технікою, що перебувала у використанні. Це товари, які реалізовували як нові, проте з різних причин повернули виробнику (техніка була повернута через брак або з інших причин (колір не відповідає очікуваному, товар не сподобався, тощо), під час доставки техніка отримала ушкодження (подряпини, вм'ятини та інші дефекти), товар використовувався під час демонстрації, виробник відкликав всю партію товару, тощо). Ціни таких товарів, як правило, значно нижчі.

На другому етапі визначаються товарні характеристики та комплектність об'єкта дослідження, після чого починається підбір функціонального аналога (подібного об'єкта). При цьому у разі, якщо подібний об'єкт має ідентичні товарні характеристики та комплектність, експертом зазначений аналог приймається повністю та коригування не проводиться.

У разі підбору функціонального аналога, що за товарними характеристиками або комплектністю відрізняється від об'єкта дослідження судовим експертом проводиться коригування вартості як шляхом додавання або вирахування грошової суми (у разі коригування на комплектність) так і із застосуванням відповідних коефіцієнтів за формулою 1.

$$C_{об.} = C_{ан.} \left(\frac{P_{об.}}{P_{ан.}} \right)^n \pm C_{дод.} \quad (1)$$

де $C_{об.}$ – ціна об'єкта дослідження;

$C_{ан.}$ – ціна подібного об'єкта (аналога);

$P_{об.}$ – значення технічного параметра об'єкта дослідження;

$P_{ан.}$ – значення технічного параметра подібного об'єкта (аналога);

n – показник ступеня, який характеризує силу зв'язку ціни об'єкта від технічного параметра. Цю характеристику отримують в результаті еконо-

мічного аналізу та побудови економіко-математичних кореляційних моделей залежності ціни (витрат, собівартості) від технічних параметрів станків, устаткування і т.д. судовий експерт може або самостійно виконати кореляційний аналіз або отримати такі відомості із спеціальних довідників та який знаходиться в межах 0,5–0,8 для об'єктів виробничо-технічного призначення, 0,9–1,0 для товарів народного споживання;

$C_{дод.}$ – ціна додаткових комплектуючих, наявності яких відрізняються порівнювані об'єкти.

На практиці такі коригування проводяться експертами у тих випадках, коли пропозиція на ринку представлена виробами, що відрізняються від об'єкта дослідження одним ціноутворюючим параметром (об'ємом вбудованої пам'яті мобільного телефону або потужністю двигуна кутової шліфувальної машинки) та/або наявністю або відсутністю комплектуючих виробів (зарядного пристрою, гарнітури, тощо).

На третьому етапі досліджуються умови поставки товару. За наявності специфічних умов поставки товару судовим експертом також проводяться відповідні коригування. Для визначення доцільності проведення коригування вартості на відмінності в умовах поставки експертом мають бути досліджені товаросупровідні документи та договір або контракт, де будуть зазначені умови поставки товару згідно міжнародних правил Інкотермс в редакції, яка діяла на дату укладання договору.

Наприклад, відповідно до контракту поставка товару відбувається на умовах CFR згідно Інкотермс 2010 з Китаю (порт NINGBO) на Україну (порт Одеса), а цінова інформація об'єктів порівняння представлена на умовах поставки FOB за Інкотермс 2010 з Китаю, тип контейнера – 1x40'HQ.

Згідно Інкотермс 2010 умови постачання CFR (Cost and Freight (... named port of destination) Вартість і фрахт (... назва порту призначення) означає, що продавець виконав постачання, коли товар перейшов через поручні судна в порту відвантаження. За умовами терміна CFR на продавця покладається обов'язок по митному очищенню товару для експорту. Даний термін може застосовуватися тільки під час перевезення товару морським або внутрішнім водним транспортом.

Згідно Інкотермс 2010 умови постачання FOB (Free On Board (... named port of shipment) Франко борт (... назва порту відвантаження) означає, що продавець виконав постачання, коли товар перейшов через поручні судна в названому порту відвантаження. Це означає, що з цього моменту усі витрати й ризики втрати чи пошкодження товару повинен нести покупець. За умовами терміна FOB на продавця покладається обов'язок по митному очищенню товару для експорту. Даний термін може застосовуватися тільки під час перевезення товару морським або внутрішнім водним транспортом.

Враховуючи викладене, експертом було збільшено вартість досліджуваних об'єктів на вартість доставки товару у контейнері типу 40'HQ з порту NINGBO, Китай до порту Одеса, Україна.

На практиці, коригування на вартість доставки проводиться з урахуванням інформаційно-ці-

нових даних, розміщених на інтернет-сайтах Укрпошти, Нової пошти та інших служб доставки якщо вартість необхідно визначити для ринку України. У разі, якщо вартість об'єктів дослідження визначається із врахуванням вартості доставки із закордону, коригування проводиться шляхом додавання вартості ставок фрахту із врахуванням відповідних надбавок за наявності (паливної, валютної, надбавки за небезпечний вантаж, зимової надбавки, тощо) або вартості міжнародних поштових відправлень.

Відповідно до п. 16 Національного стандарту № 1 [2], за відсутності достовірної інформації про ціни продажу подібного майна ринкова вартість об'єкта оцінки може визначатися на основі інформації про ціни пропонування подібного майна з врахуванням відповідних поправок, які враховують тенденції зміни ціни продажу подібного майна порівняно з ціною їх пропонування.

На практиці такі поправки здійснюються шляхом розрахунку знижки на торг від ціни пропозиції товару. Знижка на торг за своєю економічною суттю є своєрідним індикатором стану ринку подібного (аналогічного) майна. Наявність або відсутність такої знижки, а також її абсолютна величина, дозволяють максимально оптимізувати дії сторін при купівлі або продажу майна в конкретних економічних умовах, з врахуванням виду відчужуваного майна, величини його вартості, прогнозованих ринкових тенденцій, а також розміру та активності самого ринку у конкретний період часу в межах конкретного регіону. Розмір знижки на торг розраховується за формулою 2.

$$\Delta_{\text{торг}} = T_p \times \frac{i - \alpha}{12} \quad (2)$$

де T_p – термін (загальна кількість місяців), протягом якого планується продати (реалізувати) об'єкт за ринковою вартістю (ціною);

i – річна ставка дисконту (абсолютне значення);

α – абсолютне значення річного темпу зміни ринкової вартості об'єкта в часі (якщо значення додатне – маємо зростання вартості; якщо значення від'ємне – маємо зниження вартості).

Слід зазначити, що для кожного конкретного виду майна існує свій типовий термін експозиції – тобто строк, за який подібний об'єкт зазвичай продається на відкритому ринку. Термін експозиції визначається як період часу, починаючи з дати подання на відкритий ринок (публічна оферта) об'єкта оцінки до дати здійснення операції з ним. Іншими словами, це той часовий тер-

мін, за який об'єкт перебуваючи на відкритому ринку встигає залучити кількох потенційних покупців, один з яких в результаті здійснює операцію. Так, для активних та розвинутих ринків, на яких типові терміни експозиції T_p відносно малі, особливо в періоди швидкого росту цін (додатні значення), знижки на торг істотно зменшуються або зникають взагалі. На практиці, таку картину бачимо для товарів народного споживання, де ринок є достатньо розвинутим та активним, розмір знижки на торг знаходиться на рівні до 1% або взагалі відсутній, тому зазначена поправка, у більшості випадків, не проводиться.

Окремо слід зазначити, що однією специфічною особливістю оцінки під час проведення судових товарознавчих експертиз є необхідність визначення вартості майна на дату вчинення правопорушення (дату в минулому), яка може значно відрізнятися від дати проведення дослідження (дати оцінки).

На практиці зазначена проблема вирішується шляхом направлення інформаційних запитів на підприємства, що займаються реалізацією досліджуваної продукції; використанням інтернет-ресурсів, які надають інформацію щодо динаміки цін на товари або індекси споживчих цін окремих груп товарів; використанням періодичних видань, у яких публікуються інформаційно-цінові дані щодо пропозиції певних груп товарів (каталоги, прас-листи, тощо); використанням функції веб-архіву, який дозволяє проглядати архівні копії інтернет-сайтів. Проте, зазначені шляхи вирішення проблеми стосуються нових товарів, тому проблема пошуку достовірних джерел цінкової інформації щодо товарів, які перебували в експлуатації, залишається відкритою.

Висновки. Грунтуючись на досвіді проведення судових товарознавчих експертиз в Одеському НДЕКЦ МВС можливо стверджувати, що Методика визначення вартості майна [6] потребує оновлення із врахуванням вимог Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав», а саме:

1. Доповненням в частині проведення коригування за умовами та місцем поставки товару.

2. Доповненням в частині розрахунку поправок, які враховують тенденції зміни ціни продажу подібного майна порівняно з ціною їх пропонування (знижка на торг).

3. Розробкою та впровадженням дієвого механізму, що дозволить проводити визначення вартості товару на дату в минулому.

Список літератури:

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (дата звернення: 28.02.2019).
2. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Закон України від 10 вересня 2003 р. № 1440 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1440-2003-п> (дата звернення: 28.02.2019).
3. Башкатова М.Є., Верестун В.П., Скороход В.М. Загальний підхід до експертної оцінки машин та обладнання при проведенні судово-товарознавчих експертиз : наук.-метод. видання. Донецьк : ДНДІСЕ, 2003. 98 с.
4. Большаков С.І., Большакова Т.Ю., Кравченко Н.І. Оцінка об'єктів у матеріальній формі : [навч. посіб.]. Частина 3 «Оцінка ринкової вартості машин та обладнання». Одеса, 2009. 108 с.
5. Григорьев В.В., Островкин И.М. Оценка предприятия. Имущественный подход. Москва : Дело, 1998. 224 с.
6. Лозовий А.І., Донцова О.С., Бобрицький С.М., Стебіх О.І. Методика визначення вартості майна : наук.-метод. видання. Харків : ХНДІСЕ, 2004. 112 с.

References:

1. The Law of Ukraine (2014). Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist v Ukraini [About valuation of the assets, property rights and professional appraisal activity in Ukraine]. Kyiv: Verkhovna Rada Ukrainy. (Editorial series "The Laws of Ukraine"). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14> (accessed 28 February 2019).
2. The Law of Ukraine (2003). Pro zatverdzhennia Natsionalnoho standartu # 1 «Zahalni zasady otsinky mainai mainovykh prav» [About the approval of the National Standard No. 1 "General principles of valuation of the assets and property rights"]. Kyiv: Verkhovna Rada Ukrainy. (Editorial series "The Laws of Ukraine"). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/1440-2003-П> (accessed 28 February 2019).
3. Bashkatova, M.Ye., Verestun, V.P., & Skorokhod, V.M. (2003). Zahalnyi pidkhid do ekspertnoi otsinky mashyn ta obladnannia pry provedenni sudovo-tovarovnavchykh ekspertyz [General approach to the expert evaluation of machines and equipment in conducting forensic expertise]. Donetsk: Hon. Prof. M.S. Bokarius Donetsk Research Institute of Forensic Examinations. (in Ukrainian)
4. Bolshakov, S.I. (2009). Otsinka ob'ektiv u materialnii formi [Assessment of material and material forms]. Chastyna 3 «Otsinka rynkovoї vartosti mashyn ta obladnannia». Odesa. (in Ukrainian)
5. Hryhorev, V.V. (1998). Otsenka prepriatyia. Ymushchestvennyi podkhod [Assessment of the enterprise. Property approach]. Moskva: Delo. (in Russian)
6. Lozovyi, A.I., Dontsova, O.S., Bobrytskyi, S.M., & Stebikh, O.I. (2004). Metodyka vyznachennia vartosti maina [Methodology for determining the value of property: scientific and methodological publication]. Kharkiv: Hon. Prof. M.S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations. (in Ukrainian)